

Den kulturelle skolesekken

i samarbeid med

Skedsmo musikk- og kulturskole



Kunstmusikk "live"



Kompendium til bruk i forbindelse med konsertbesøk

Wienerklassisisme

Romantikk

Modernisme

Revidert høsten 2017

Wienerklassisismen

Bakgrunn: 1700-tallet var den store opplysningstiden, og store samfunnsmessige endringer ledet til den franske revolusjon. Industrialiseringen tok også fart, noe som skapte spenning i forhold til de gamle håndverkerlaugene. Eneveldet ble sterkt kritisert, og en ny rik overklasse av borgere oppstod som forlangte å få del i den politiske makten. Menneskets uvitenhet var roten til alt ondt, så hvis det ble tatt hånd om ville alt bli mye bedre. Keiser Josef II av det Habsburgske rike var en av de første opplyste monarker, og han innførte bl.a. offentlig skole. Det kan nevnes at han også avskaffet tortur og dødsstraff.

Også i arkitekturen endret ting seg fra 1700-tallets begynnelse. Man gikk bort fra barokkens svulstighet og voldsomme proporsjoner, og storslåtte saler ble avløst av mindre, intime rom med elegante og spinklere møbler.

I dag når man sier klassisk musikk, mener mange all kunstmusikk under én paraply, som en motsetning til populærmusikken. Men det er også en stilepoke som eksisterte fra ca. 1750-1820, med hovedsentrum i Wien.



En annen viktig by på den tid var Mannheim. Her begynte man for første gang å komponere symfonier med 4 satser, og man hadde et berømt orkester ledet av Johann Stamitz. De oppfant den såkalte overgangsdynamikken (crescendo og diminuendo, det at musikken blir gradvis sterkere og sterkere og svakere og svakere). Dette var noe helt nytt og sto i kraftig motsetning til barokkens terrassedynamikk. Orkesteret ble berømt over hele Europa, og komponister fra hele Europa valfartet dit. Det var i Mannheim Mozart først hørte klarinetten.

Musikken blir nå enklere og klarere enn barokkens kompliserte flerstemmighet som ustanselig ble vevd inn i hverandre. Det oppstår tydeligere avsnitt og rytmisk symmetri i musikken i kontrast til barokkens motoriske driv. Melodiene akkompagneres ofte av enkle bassfigurer, fremfor selvstendige stemmer. I barokken hadde man bare én følelse/stemning innenfor hver enkelt sats, mens dette ble helt forandret i wienerklassisismen. Nå baseres musikken på kontraster, som følelser og fornuft, spøk og alvor som gjenskapes i verkene som forhold mellom melodiske, rytmiske og harmoniske avsnitt.

Sammenligner man med den neste perioden vi kommer til, romantikken, kan man si at følelsene i wienerklassisismen er mere universelle, mens de i romantikken blir personlige.

Vi skal her presentere dere for to av de største mestrene innen wienerklassisismen: Wolfgang Amadeus Mozart og Ludvig van Beethoven.

WOLFGANG AMADEUS MOZART (1756 – 1791)

Mozart er regnet for en av de aller største komponistene som har levd. De fleste har hørt om Mozart selv om de ikke er opptatt av klassisk musikk. Han har komponert alt fra små, korte pianostykker, til store musikkverk som symfonier og operaer. Mozart kom fra Salzburg i Østerrike. Han ble regnet som et vidunderbarn og begynte å spille piano bare fire år gammel. Faren hans var musiker og skjønte fort at lille Wolfgang var spesiell. Derfor tok han med seg Wolfgang og storesøster Maria Anna rundt om i hele Europa hvor de optrådte for de rike og mektige. Som voksen bosatte Mozart seg i Wien hvor han levde av å komponere musikk og holde konserter. Han ble motarbeidet, blant andre av komponisten Salieri som var sjalu på Mozart. Det har vært spekulert i at Salieri forgiftet Mozart, som døde bare 35 år gammel. Da var han fattig og ble begravet i en umerket grav.



Musikk eksempel: Klarinetten var et nytt instrument på Mozarts tid. Det sies at han ble veldig begeistret da han hørte det for første gang (i Mannheim). Han har skrevet flere flotte musikkstykker for klarinett. Den mest kjente er Klarinettkonserten, som han skrev kort tid før han døde. En «konsert» er (i denne sammenhengen) et musikkstykke hvor et instrument spiller hovedrollen og blir akkompagnert av et orkester. **SPILLES PÅ SKOLEBESØKET**

LUDVIG VAN BEETHOVEN (1770 – 1827)



Ludvig van Beethoven
Maleri av Karl Stieler, 1820

Tysk komponist født i Bonn, men fra 1792 bosatte han seg for godt i Wien, som på den tid var musikkens hovedstad. Beethoven regnes som en av wienerklassisismens største mestre men var samtidig en av de første av de romantiske komponister.

Beethoven var opptatt av idealene fra den franske revolusjonen og var en beundrer av Napoleon. Han skrev en symfoni tilegnet ham (nr. 3), men han ble så skuffet da Napoleon utnevnte seg til keiser, at han endret navnet på symfonien. Ludvig van Beethoven ville være en fri kunstner som skrev den musikken han ville skrive, ikke på bestilling av en fyrste. Han så seg til og med ofte som deres overmann i kraft av sitt geni. Dermed ble musikken hans friere og mye mere personlig enn det som var vanlig på den tiden.

Omkring 1798 begynte Beethoven at få problemer med hørselen. Denne lidelsen ble gradvis verre og fra 1820 var han helt døv, men dette hindret ham på ingen måte i å skrive noen av sine aller største mesterverker.

Har fikk enorm og helt uvurderlig betydning innenfor symfonien, klaversonaten og strykekvartetten. Og de grensesprengende nyvinninger Beethoven skapte, har siden hatt betydning for stort sett alle komponister som kom etter ham.

Mange mener at J.S. Bachs *Det veltempererte klaver* (48 preludier og fuger i alle tonearter) og Beethovens 32 *klaversonater* kan ses på som det gamle og nye testamente i musikkhistorisk sammenheng.

Musikk eksempel: Fra Eroica-variasjoner op. 35 **SPILLES PÅ SKOLEBESØKET**

Ludwig Van Beethoven

ROMANTIKKEN



Adolph Tidemand og Hans Gude: Brudeferd i Hardanger (1848)

Ca. 1820 – 1900

Bakgrunn: Det har vært krig i Europa. Den franske revolusjon og Napoleonskrigene har satt spor. Adelen (de av dem som fikk beholde hodene sine) har mistet rikdom og makt. Nå er det «frihet, likhet og brorskap» som gjelder. Adelen er nesten borte som arbeidsgivere for musikere/komponister. Det er en ny situasjon for dem. Kunstnerne er frie, de er gudbenådede genier.

Denne epoken har ingen klar begynnelse og slutt, og den har flere strømninger. Noen av dem er motstridende. Fellestrekkene for romantikken er: dyrking av følelser, opplevelsen av å være fremmed, nærhet til religion, natur, folkeliv og sagn, en interesse for eldre epoker, spesielt middelalderen.

Mange av de store komponistene i denne tiden er tyske. Vår egen store, nasjonalromantiske komponist Edvard Grieg dro til Tyskland for å lære seg å komponere.

FRANZ SCHUBERT (1797 – 1828)

Østerisk komponist født i Wien. Schubert viste tidlig interesse for musikk og startet sin musikalske løpebane som korgutt ved det keiserlige kapellet i Wien. I 1812 ble han tatt inn som elev hos komponisten Antonio Salieri (som noen kanskje husker fra filmen Amadeus om Mozart). Han var i noen år skolelærer ved sin fars skole, men mistriivdes og ble fra 1817 fulltids komponist. Hele sitt korte liv hadde han det vanskelig og måtte ofte få økonomisk hjelp fra sine venner. Schubert hadde kun én offentlig konsert i hele karrieren. Han omgikk tidens radikale diktere, og hjemme i salongene spilte man nesten daglig huskonserter, de såkalte *Schubertiader* hvor det også ble lest opp fra dikt og fremført skuespill, og drukket godt.

Schubert komponerte bl.a. klavermusikk, symfonier, kammermusikk og ikke minst sanger, som han skrev over 600 av, og han blir regnet som skaperen av den moderne *lied* (tysk kunstvisetradisjon).

Før Schuberts tid hadde sanger ofte bestått av en melodi med et enkelt akkompagnement. Schubert brukte derimot klaveret som virkemiddel for å beskrive teksten og stemninger, og akkompagnementet ble mer selvstendig enn tidligere. Komponister som videreførte denne tradisjonen var bl.a. Robert Schumann, Johannes Brahms, Hugo Wolf og Richard Strauss.

Musikkeksempel: Erbkönig D 321

Teksten er skrevet av Johann Wolfgang von Goethe 1749-1832

Her har vi 4 forskjellige personer i historien, hver med sin særegne karakter, og de synges alle av den samme sanger.

1. Fortelleren, stemmeleiet er middels og i moll (trist, dystert)
2. Faderen, dypt stemmeleie, både i dur (glad, lystig) og moll
3. Sønnen, høyt stemmeleie, moll, barnet er skremt.
4. Alvekongen, synger både høyt og dypt i dur, svakt og lokkende.



FRANZ SCHUBERT

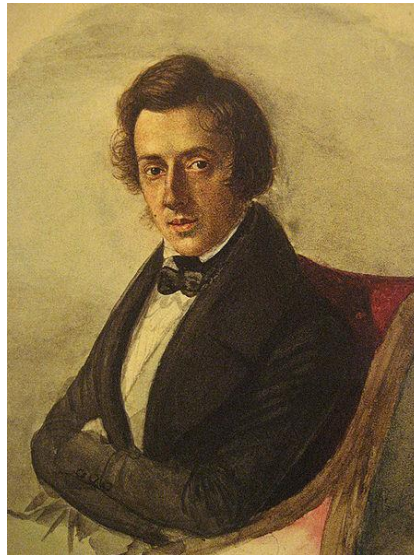
Observer hvordan klaveret i begynnelsen etterligner hestens galopp, samt hvordan sønnens melodi hver gang den kommer blir høyere og høyere og mer og mer bønnfallende. Mot slutten blir akkompagnementet raskere for å vise hvordan faren sporer hesten for å komme hurtigere frem, dernest saktere da han ankommer, og til sist stopper. Det hele sluttet ytterst dramatisk.

FRÉDÉRIC CHOPIN (1810 – 1849)

Frédéric Chopin var en polsk/fransk komponist. Han ble født i Zelazowa Wola i nærheten av Warszawa i Polen, og døde i Paris, Frankrike, bare 39 år gammel av tuberkulose. Han debuterte som pianist da han var åtte år gammel. Da han i 1831 var på konsertturné i Wien og Tyskland, skjedde det store omveltninger hjemme i Polen. En oppstand mot tsarens regime, som var begynt 29. nov 1830, hadde nå utviklet seg til at russerne invaderte Polen. Chopin kunne ikke vende tilbake, og bosatte seg for resten av livet i Paris. Den polske folkemusikken beholdt han dog i sitt hjerte, og da han døde ble kroppen hans begravet i Paris, mens hjertet ble gravlagt i Det Hellige Kors' kirke i Warszawa.

I Paris ble han populær hos det høyere borgerskap og adelen, og spilte sine verker i deres salonger. Hans omgangskrets bestod bl.a. av personligheter som komponistene Franz Liszt, Hector Berlioz, Felix Mendelssohn, forfattere/diktere som Heinrich Heine og Honore De Balzac, samt maleren

Eugene Delacroix. Chopin skrev stort sett verker for klaver, og benyttet ofte polske folkemelodier og danseformer. Som vår egen Edvard Grieg gjorde den norske folkemusikken til kunstmusikk, gjorde Chopin dansene mazurka og polonese til storslått musikk. Han ga ikke sine stykker et programmessig innhold, og skrev hele livet i de samme formene. Men på det harmoniske planet var Chopin en stor fornyer. Han utsmykket i tillegg melodiene sine med stor virtuositet, samtidig som verkene hans er inderlig poetiske. Ofte skjer det også brå skift fra dur til moll. Hans store tekniske gjennombrudd gjorde også at klaverfabrikantene utviklet kraftigere og bedre instrumenter.
Musikk eksempel: Utdrag fra Grande valse op. 42. **SPILLES PÅ SKOLEBESØKET**



Frédéric Chopin
Akvarell av Maria Wodzinska, 1836

ROBERT SCHUMANN (1810 – 1856)



Robert Schumann, tegning av
Adolph von Menzel, 1850

Schumann ville bli pianist, men en skadet finger gjorde at han i stedet måtte konsentrere seg om å lage musikk. Han forelsket seg i en ung pianistinne, Clara Wieck, men faren hennes var mot forholdet. De giftet seg til slutt. Clara ble en berømt pianist som reiste rundt og holdt konserter. Schumann var sjalu på sin kones suksess, men også inspirert av henne til å komponere. Schumann var psykisk syk, og led av sterke depresjoner.
Musikk eksempel: Fantasistykke nr. 2 for klarinett og klaver. I Schuberts sang hørte vi at sangeren sang melodien og pianoet akkompagnerte. Her veksler melodien mellom klarinetten og pianoet. Lytt etter hvordan instrumentene tar over melodien fra hverandre.

SPILLES PÅ SKOLEBESØKET

JOHANNES BRAHMS (1833 – 1897)



Brahms var opptatt av arven fra de gamle mesterne Bach, Händel, Beethoven og Schubert. Han mente at musikk ikke kunne beskrive noe annet enn seg selv og var dypt uenig med komponistene som skrev såkalt programmusikk. Han brukte ofte folkemusikk i komposisjonene sine slik som Grieg. Brahms ble kjent med ekteparet Schumann, og Clara var en stor inspirasjonskilde også for ham. Brahms har laget mye musikk for alt fra ett eller få instrumenter til symfoniorkester og kor.

Musikk eksempel: Sonate for klarinett og piano (nr. 1), som er noe av det siste han komponerte, og hvor vi hører hvordan han vever instrumentene inn i hverandre. Det er ikke alltid pianoet akkompagnerer klarinetten. Det kan like godt være motsatt, og noen ganger er det vanskelig å høre hvem som akkompagnerer hvem. Hører du påvirkningen fra folkemusikken? At temaet er mer melodøst enn hos Schumann.

HECTOR BERLIOZ (1803 – 1869)

Han regnes som grunnleggeren av den symfoniske programmusikk, men skulle egentlig ha vært lege. Berlioz var en stor beundrer av Beethoven, og da han skrev sitt berømte verk *Symfonie Fantastique*



Hector Berlioz, portrett malt av Emilie Signol 1832

27 år gammel i 1830, hadde han muligens Beethoven i bakhodet. Beethovens 6. symfoni *Pastorale* har nemlig samme antall deler (5) som Berlioz' symfoni, og er også komponert som programmusikk. Berlioz var forelsket i den engelske skuespilleren Harriet Smithson, men hun ville ikke ha ham. Så Berlioz ble dypt ulykkelig og skrev dette verket, som beskriver hele «kjærlighetsaffæren», nærmest som i en opiumsrus.

- 1. del:** Drømmer og håp.
- 2. del:** Ballet. Kunstneren ser sin elskede komme svevende gjennom ballsalen.
- 3. del:** På landet. (Idyll, men mørke skyer nærmer seg.)
- 4. del:** Den tunge vei til giljotinen. (Den rusede kunstneren tror at han har drept sin elskede og skal derfor henrettes.)
- 5. del:** Heksesabbat. Han er omgitt av hekser og djevler og selv

hans elskede er nå forvandlet til en heslig gammel heks.

I hele symfonien finner vi et gjennomgangstema, et «kjærlighetstema» som blir forvandlet alt ettersom handlingen utfoldes. F. eks. blir idyllen i første del helt deformert i heksesabbaten. Kjærlighetsmotivet kommer også igjen en siste gang rett før giljotinen skarpe blad faller. Da Harriet Smithson mange år etter at symfonien var skrevet hørte den og fikk fortalt historien bak, ble hun forelsket i Berlioz og de ble gift! Dessverre levde de ikke lykkelig til deres dagers ende, men ble skilt etter noen år. Berlioz utvidet orkesteret og fant på nye klang sammensetninger og det kan nevnes at hans ideelle orkester skulle bestå av 467 musikere og 360 korister.

Musikk eksempel: Utdrag fra 4. del av *Symfonie Fantastique*; Veien til Giljotinen. Musikken beskriver hvordan hodet blir kappet av og sjelen stiger til himmelen!

RICHARD WAGNER (1813 – 1883)

Wilhelm Richard Wagner var dypt uenig med Brahms og de som hevdet at musikk kan beskrive seg selv. Han mente at den tiden var forbi med Beethovens sene symfonier. Wagner ville smelte sammen musikk, teater, diktning og billedkunst i et «Allkunsterverk». Dette ble til operaer hvor handlingen ofte var inspirert av norrøn mytologi eller gamle sagn. En av disse operaene – *Den flyvende hollender* – fikk han inspirasjon til etter å ha lidd skipsbrudd utenfor Sørlandskysten.



Brünnhilde the Valkyrie,
Arthur Rackham 1910

Musikkeksempel: Valkyrierittet fra Ringen, et kjempeverk bestående av flere operaer. Det handler om dverger, kjemper, guder og mennesker og en ring som gir eieren kontroll over verden. Høres det kjent ut? Valkyriene var kvinner som skulle vokte ringen.

FRANZ LISZT (1811 – 1886)

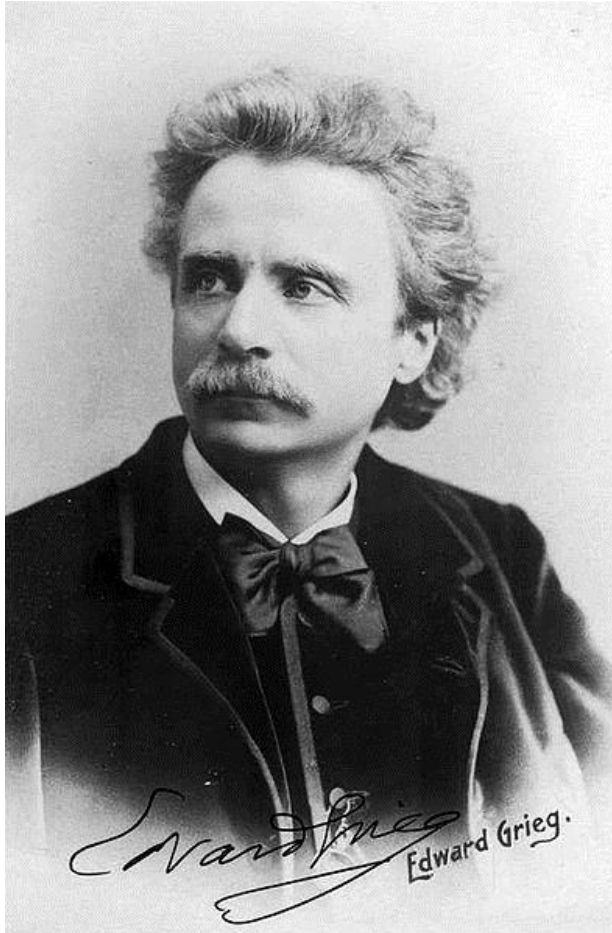
Han var en av de største klavervirtuoser som noen gang har levd, var den første til å spille rene solokonsert utenat, og skapte en klavertradisjon som har holdt seg til den dag i dag. Han var en kvinnes mann og var gift flere ganger, og utro tilsvarende, men til tross for at han var berømt overalt hvor han kom, var han også en ensom person, som søkte trøst i religionen. Han ble til og med ordinert som prest. Liszt var, i motsetning til Brahms, opptatt av programmusikk, hvor musikken skulle fortelle en bestemt historie eller beskrive ulike stemninger eller opplevelser. Han skrev for eksempel store symfoniske dikt. Et av dem omhandlet Faust, hvor Faust, Gretchen og Mefistofeles har hvert sitt personlige tema. Dette var en tradisjon som Wagner perfektionerte i sine gigantiske operaer. Liszt var banebrytende innenfor klaverteknikkens utvikling og har skrevet noe av det vanskeligste som finnes for dette instrumentet. Liszt gjorde klaveret om til et helt orkester og transkriberte også mange av datidens store symfoniske verker for klaver, som var så vanskelige at det ofte bare var ham selv som kunne spille dem. Han var inspirert av Griegs måte å håndtere folkemusikken på, og var selv glødende opptatt av den ungarske folkemusikken, noe som kan høres i de ungarske rapsodiene for klaver. Liszt var god venn med norske komponister som Ole Bull, Johann Svendsen og Edvard Grieg. Hans datter Cosima ble gift med Richard Wagner og da Liszt og Wagner på et tidspunkt fikk et anstrengt forhold til hverandre, var det Johann Svendsen som fikk dem på talefot igjen.

Musikkeksempel: Utdrag fra Liszt sin transkripsjon av Beethovens «skjebnesymfoni» (symfoni nr. 5 op. 67).

Det kan være interessant å vite at Liszt faktisk har laget transkripsjoner av mange av de verkene vi omtaler, slik som *Beethovens 5. symfoni*, *Symfoni Fantastique*, *Erlkönig*, samt temaer fra Wagners operaer.



EDVARD GRIEG (1843 – 1907)



Grieg er uten tvil vår mest kjente komponist – ikke bare i Norge. Verkene hans spilles over hele verden, og han har hatt stor betydning for senere komponister. Han var født i Bergen i en musikkinteressert familie, begynte å spille piano seks år gammel, og begynte også tidlig å komponere. Den kjente fiolinisten og komponisten Ole Bull var venn av familien, og da han hørte noen av komposisjonene til unge Edvard, overtalte han foreldrene til å sende Edvard til Leipzig i Tyskland for å utdanne seg der. Han brukte norsk folkemusikk og bearbeidet det slik at det passet inn i kunstmusikkens idealer. Vi sier at musikkens hans er nasjonalromantisk. Han giftet seg med sin kusine Nina som var sanger, og han har skrevet mye musikk for sang og piano. Han er også kjent for å ha skrevet musikk til teater, og for sin pianokonsert, som var inspirert av Schumanns pianokonsert.

Musikk eksempel: Solveigs sang fra Peer Gynt
SPILLES PÅ SKOLEBESØKET

Poco animato

Kunstmusikken i det 20. århundre

MODERNISMEN

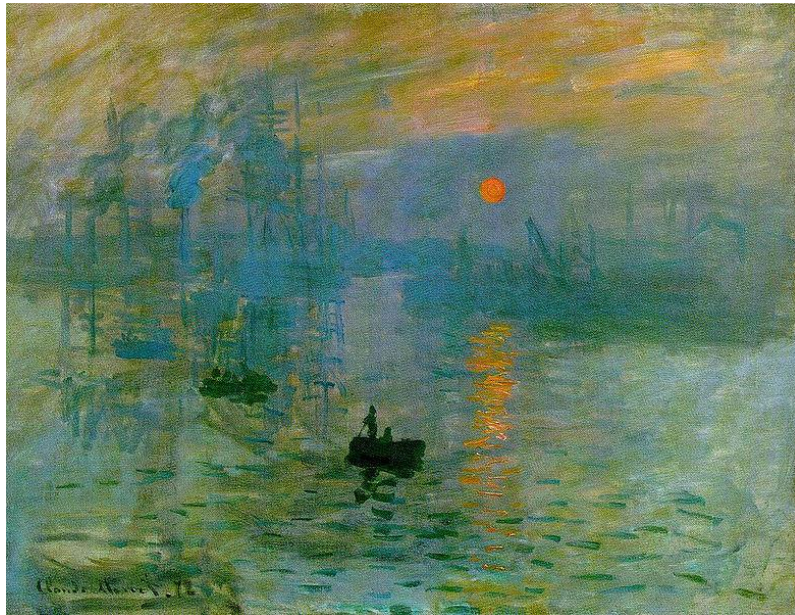
Musikken ble i løpet av 1800-tallet mer og mer svulstig og romantisk. Orkestrene ble større og større og verkene de spilte lengre og lengre. Følelser og naturens idyll var i høysetet. Etter hvert som vi nærmet oss århundreskiftet endret dette seg. Nye impulser fra fjerne himmelstrøk gjorde at man fikk forståelse av at musikk kunne være så mye mer enn man tidligere hadde trodd. Senere i århundret vil muligheten for opptak og elektronisk bearbeiding av lyd få stor betydning.



Wassily Kandinsky, Composition VII, 1913

Den første reaksjonen på romantikken kom i 1890 og ble kalt *impresjonisme*. Impresjon betyr inntrykk og kommer fra malerkunsten. Disse malerne ville fange øyeblikket og gi sitt inntrykk av det. Lys og skygge var viktig. Bildene kan virke skisseaktige og konturløse. Dette fikk sin parallell i musikken. Det ble skapt en musikk som eksperimenterte i nye former og klanger. Nettopp klangen ble det viktigste elementet. Rytmen ble forsøkt visket ut. Dur og moll ble erstattet med andre typer skalaer. Hver akkord fikk sin egen verdi. Melodien slik vi kjente den i romantikken ble borte.

De første tiårene på 1900-tallet var preget av mange radikale retninger og strømninger, og står som en av de mest eksperimenterende og nyskapende periodene i musikkhistorien. Bruddet med tonaliteten ble et av de mest dramatiske resultatene. I en vid tolkning kan *modernismen* betegne all musikk fra 1900-tallet, uansett stil eller innhold. Dette innebærer blant annet utviklingen av tolvtonemusikken, tilfeldighetsmusikk, ekspresjonismen, neoklassisismen, og ikke minst utviklingen av elektronisk musikk. Vi vil her presentere flere viktige komponister fra det 20. århundre, som sto for ulike musikalske retninger innen modernismen.



Claude Monet, Impression, 1872

CLAUDE DEBUSSY (1862 – 1918)

Den viktigste komponisten som laget musikk innen impresjonismen var Claude Debussy. Han var fransk som de fleste impresjonistiske malerne, og har hatt innflytelse på en rekke komponister, blant annet Igor Stravinsky og Maurice Ravel. Vi skal spille litt fra et stykke han skrev for klarinett og piano som heter *Première Rhapsodie*. Rhapsodi betyr innfall. Legg merke til at musikken ikke har noen rytme og knapt nok melodi i begynnelsen. Det høres nesten ut som vi improviserer. Dette har Debussy fra jazz. **SPILLES PÅ SKOLEBESØKET**

IGOR STRAVINSKY (1882 – 1971)

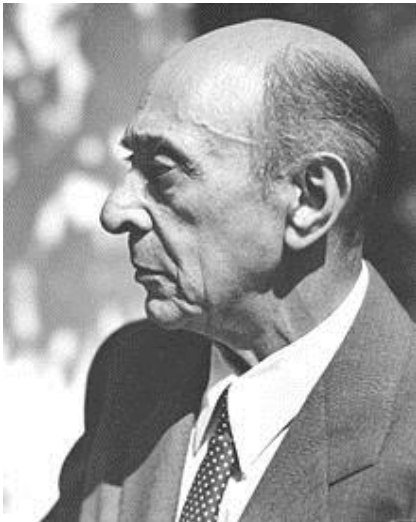


Stravinsky tegnet av Picasso, 1920

Stravinsky kom fra Russland. Han ble berømt da han laget musikk til ballettforestillinger for et berømt, russisk ballettensemble i Paris. De to første (*Ildfuglen* og *Petrushka*) var fulle av russiske folkemelodier og ble tatt godt imot av publikum, men *Vårofferet* ble en skandale. Det handlet om et gammelt ritual hvor en ung kvinne skulle ofres til gudene. Her er musikken rå og brutal. På starten hører man en lys tone spilt av fagott, som er et bassinstrument! Som hos Debussy er det ikke noen egentlig melodi her. Det virker som de forskjellige instrumentene spiller i munnen på hverandre. Etter hvert blir rytmen mer framtrædende – i motsetning til det forrige vi hørte. Stravinsky levde helt til han var 88, og komponerte hele tiden, i mange forskjellige stilarter.

1. verdenskrig og revolusjonen i Russland gjorde at han flyttet til Paris. Da 2. verdenskrig brøt ut, flyttet han til USA.

ARNOLD SCHÖNBERG (1874 – 1951)



Østerisk komponist. Komponerte først i romantisk stil inspirert av Wagner og Richard Strauss, men utviklet etter hvert en ny måte å komponere på: tolvtoneteknikken. Den går i korte trekk ut på at alle tolv toner i skalaen er likeverdige og at ingen tone kan spilles en gang til før de andre er spilt. Dette er atonal musikk. Schönberg dannet sammen med Alban Berg og Webern *Den andre wienerskole*. (Den første viser til de store komponistene i Wien på 1700-tallet, som Beethoven og Mozart.) Disse komponistene laget musikk på en måte som var helt ny. Schönberg fikk stor betydning for senere komponister som John Cage og Karlheinz Stockhausen. Arnold Schönberg var jøde, og måtte derfor flykte til USA under andre verdenskrig.

Arbeidsoppgave: Læreren lager tolv store noteark med hver av skalaens tolv toner og deler ut et ark til hver elev, til sammen tolv. Elevene stiller seg i tilfeldig rekkefølge, og læreren spiller «melodien».

ALBAN BERG (1885 – 1935)

Elev av Schönberg, og tilhørte som han det vi kaller *Den andre wienerskole*. De sto for, som Beethoven i sin tid, for noe helt nytt og banebrytende i musikken. Berg kombinerte på et vis romantikken (som i den Mahlerske romantikk) med Schönbergs tolvtoneteknikk. Han hadde også som et mål i sine komposisjoner at alt i verket skulle utspringe fra én ide og så varieres. Han tilhørte Wiens kunstelite og det var også i de kretser han møtte sin kommende kone Helene, som var en berømt sangerinne og sannsynligvis den uekte datter til keiser Franz Josef den første. Han skrev også operaene *Wozzek* og *Lulu*, som er fantastiske helt annerledes operaer, som er veldig spennende og ikke minst utfordrende å lytte til. Vi skal spille fra hans opus 5, 4 stykker for klarinett og klaver, som er komponert etter inspirasjon av Schönberg. Schönberg skal ha sagt: *Musikken må være kort, ikke konstruert, men «uttrykt»*. *Musikk må være uttrykk for en følelse som bringer oss i kontakt med underbevisstheten.* **SPILLES PÅ SKOLEBESØKET**



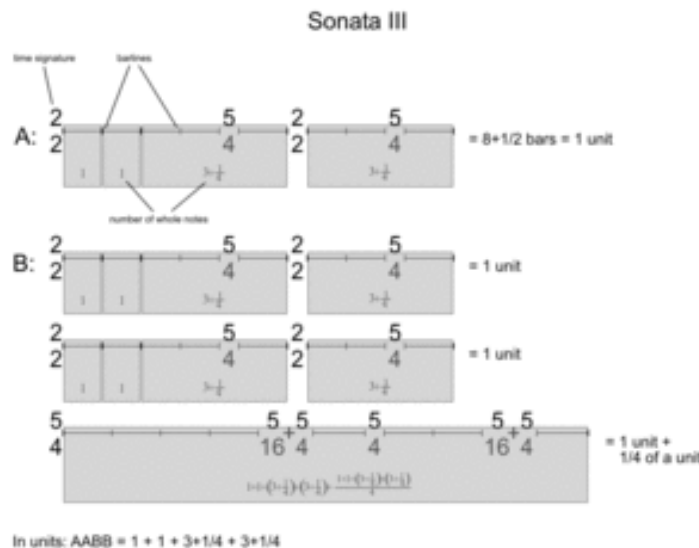
SERGEJ PROKOFIEV (1891 – 1953)

Russisk komponist. Han hadde et stort og variert musikalsk språk. Verkene hans spenner fra det nyklassiske (neoklassisk) i stil med Mozart og Haydns stil fra 1700-tallet kombinert med dristige, overraskende, rare, nydelige og høyst personlige klanger, til verker med nesten barbarisk voldsomhet. Etter den russiske revolusjon i 1917 flyktet han og hans familie til USA hvor han turnerte som pianist og spilte både andres men ikke minst sine egne verker. Det ble ikke den helt store suksess; publikum syntes han var for barbarisk. Han vendte tilbake til Sovjetunionen i 1936 og levde og tilpasset seg på sin måte det stalinistiske regime. Han var ikke kommunist, men savnet hjemlandet så voldsomt at han ikke følte han kunne bo andre steder. Det hadde sine fryktelige følger - i 1941 kom det en lov som forbød borgere å være gift med utlendinger og Prokofievs spanskfødte kone ble arrestert og deportert til Sibir, og dømt til 20 års fengsel etter at hun ble anklaget for spionasje da hun prøvde å sende penger til sin mor i Spania. Prokofiev så henne aldri mer, og giftet seg på nytt. Ekskona Lina ble benådet og utvist i 1953 da Stalin døde. Paradoksalt nok døde Prokofiev den samme dagen som Stalin; 5. mars 1953. **Musikk eksempeler:** *Peter og ulven* og *Romeo Julie*.



Sovjetisk frimerke av Prokofiev fra 1991

JOHN CAGE (1912 – 1992)



Rytmiske proporsjoner i Sonata III fra Sonatas and Interludes for prepared piano

Her møter vi en amerikansk komponist, men som var elev av Schönberg. Han eksperimenterte mye, og stilte spørsmål ved hva musikk kan være. Han oppfant det man kaller det *preparerte klaver*. Man

puttet rett og slett ulike ting inn mellom strengene i pianoet, som binders, gummistrikker, viskelær og hva man kunne finne på for å skape en helt ny pianolyd. Lenge før det moderne keyboardet var han opptatt av elektronikk og utforsket elektriske lyder, forsterket og forvrengte dem og kombinerte dem med «vanlig musikk». Han var opptatt av at komponisten ikke skulle bestemme hvordan musikken skulle høres ut. Musikk skulle være fri fra personlig smak, hukommelse og litteratur og tradisjon. Et av hans mest kjente verk heter 4.33. Dette stykket lå på bestselgerlisten i England for noen få år siden! Hva vil han si med dette? **SPILLES PÅ SKOLEBESØKET**

KARLHEINZ STOCKHAUSEN (1928 – 2007)



Stockhausen jobbet i radio fra 50-tallet. På denne tiden var det radiostasjoner som hadde lydutstyr, og dette ble et viktig verktøy for komponisten Stockhausen. Han hadde sansen for tolvtoneteknikken som Schönberg utviklet, og brukte dette prinsippet ikke bare på tonehøyde, men også på tonenes lengde og styrke. Vi anbefaler å lytte til det mange regner som Stockhausens mesterverk – *Gesang der Jünglinge*. Her synger en guttesopran (lys stemme) og sangen blandes med elektronisk lyd. Dette er laget i 1955 – 56, og var noe helt nytt.

FRANCIS JEAN MARCEL POULENC (1899 -1963)



Francis Poulenc og polsk harpsikordist Wanda Landowska

Poluenc var en fransk komponist og pianist. Han har komponert en lang rekke verk, blant annet solostykker for piano, kammermusikk, korverk, operaer, balletter og orkestermusikk. Poulenc var en del av gruppen *Les Six*, som besto av seks unge, franske komponister. De var forent i en felles avvisning av romantikkens musikk, spesielt Richard Wagners, men vendte også ryggen til Claude Debussys impresjonisme. Poulenc ville vekk fra formalitet og intellektualitet, og orienterte seg mot samtidens underholdningsmusikk. Hans stil er direkte og melodios og full av humor som ofte mikses med plutselig sentimentalitet og melankoli. Under den andre verdenskrig ble Poulenc værende i det tyskokkuperte Frankrike og skrev antikrigs-/antinazistisk musikk. Blant annet skrev han et korverk som en ode til friheten. Han har også skrevet en interessant opera for bare én sangstemme, *Vox Humaine*. Handling: En dame snakker i telefon med sin tidligere kjæreste, og alle stemmens grenser blir utforsket. Den er ganske kort; varer bare 45 min.

TRYGVE MADSEN (1940 -)

Den norske komponisten Trygve Madsen er født i Fredrikstad i 1940, men bor i dag i Lørenskog. Hans komposisjoner har blitt fremført over store deler av verden, i land som f. eks. Argentina, Australia, Columbia, USA, Japan og det meste av Europa. Han er fortsatt aktiv som komponist.



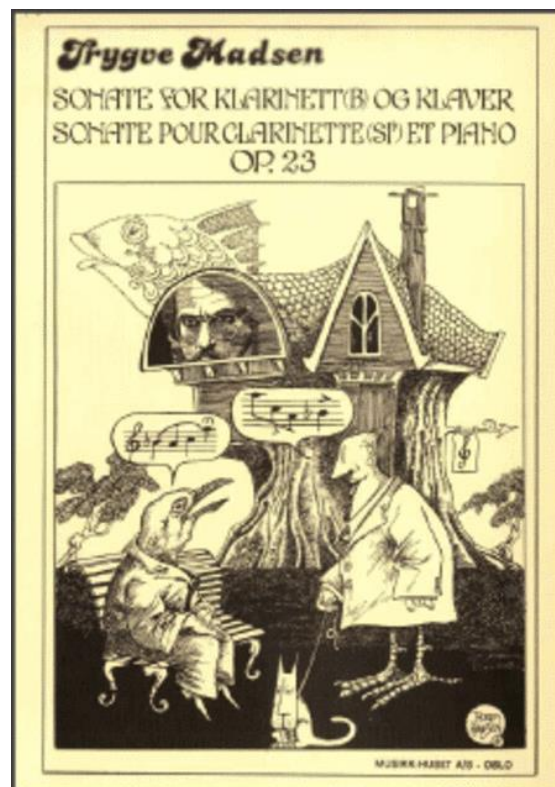
The Persistence of Memory, Salvador Dali, 1931

Musikken er full av humor, fine melodier og masse spennende rytmer. Trygve Madsen beundrer og blir inspirert av de store komponistene, som russerne Tsjajkovskij, Rachmaninov, Sjostakovitsj og Prokofiev, men også komponister som Schumann, Mozart, Bach og Beethoven. Ja, til og med vår egen Edvard Grieg. Mange av hans verk inneholder musikalske sitater av disse komponistene som han bearbeider og snur rundt på, og musikk som i utgangspunktet synes å være kjent, blir ny gjennom hans musikalske bearbeidelse. Han blander gjerne inn elementer av jazz, noe som gjør musikken hans helt ny og ofte ganske surrealistisk, nærmest som et bilde av Salvador Dali.

Madsen har blant annet komponert 24 preludier og fuger for klaver, på samme måte som Johan Sebastian Bach gjorde det på 1700-tallet. Også Beethovens Eroica-variasjoner (utdrag spilles på skolebesøk) har han latt seg inspirere av, og han har variert dem på sin helt egen måte. I Madsens versjon hører man tydelig inspirasjon fra både Prokofiev, Schumann, Bach, og ikke minst fra jazzens verden. Beethovens tema er fortsatt tilstede, men har blitt som forvandlet.

Flere av Madsens komposisjoner har vært pliktnumre ved internasjonale og nasjonale konkurranser, eller brukes som eksamensstoff på musikkutdanninger rundt om i verden. Han har gjort seg spesielt bemerket med verk for blåsere, og har blant annet skrevet konserter for obo, tuba, klarinett og horn, samt en rekke sonater og solostykker for blåsere. Særlig har *Sonate for horn og klaver* og *Sonate for tuba og klaver* oppnådd internasjonal anerkjennelse. Fra 2015 har det blitt arrangert en årlig Trygve Madsen-festival i Lørenskog.

Sonate for klarinett og klaver er komponert i 1982, og 3. satsen **spilles på skolebesøket**. Her er det både humor, Mozart og litt av hvert!



Notat til læreren

Dette heftet er laget til bruk for skolene i Skedsmo i forbindelse med DKS-tilbudet Kunstmusikk Live. Det er satt sammen av utøverne fra Skedsmo musikk- og kulturskole; Unni Røe og Jesper Svendsen, i samarbeid med Trude Bjerkeseth fra DKS Skedsmo. Heftet er tilpasset små endringer i konsertprogrammet de siste årene, og har derfor blitt oppdatert flere ganger. Vi har ikke laget en egen kildeliste, men har benyttet ulike musikkhistoriske bøker, wikipedia, samt egen musikkhistoriekunnskap fra høyere musikkutdanning. Heftet er sist revidert høsten 2017.



SKEDSMO KOMMUNE